

„TEREMTENI ÚJ NEMZEDÉKET...”

Részlet a Magyar Irodalmi Társaság közgyűlésén elhangzott beszámolóiból.

Már napok óta, ahogy elhatároztam ennek a beszámolóknak papírra vetését, Arany János egy versének néhány sora bujkál bennem. Talán a felelőség súlya, talán a számadás gondja mondatja velem, velem és mindannyiunkkal:

„S adatott valaha tinéktek
Teremteni új nemzedéket...”

Ezt mondjuk és ezt kell mondanunk, akik a háború és forradalom határkövén innen immár új forradalmunkat is megéltük! S akik sáfárkodunk a betű és az irodalom körül.

Igen, az új nemzedék teremtésében a betű is benne van. Benne van mindaz, amit betűvel hirdetünk, és ahogy hirdetjük. Jól-rosszul, menyiségben talán kiadósan s mégis úgy, hogy minőségben kevés.

De vannak más kétségeink is. Aki alkot az jól tudja, hogy egy korszak határkövénél felragadhatjuk a zászlót, amely immáron „nem bot és vászon”, hanem valóban: zászló. Felvehetjük a jelszót, sőt magát az ütemet, de nehezen tesszük le a korszak határkövénél a régi élethez. A tudásnak, átélésnek és tapasztalásnak azt a ballasztját vagy kincsét, — mert lehet ez is, az is — amelyet az egyén magával cipelt a régi nemzedékből. De tovább megyek: nemcsak hogy mi nem tehetjük le, még a fiaink is nehezen, hiszen az a szellemtár, amelyet a múlt századai összehordtak, elevenen életet él régi könyvek és könyvtárak gardájának lapjain; az mindig sugároz, jót-rosszat. Az ember azt hinné, hogy a jó és a rossz között oly könnyű a válogatás. Könnyű, ha a rossz és a hibás egységes egészben, egésként jelentkezik, de nehéz, ha bele van szöve a sorok közé, a betűk közé és — a lelkekbe.

„S adatott valaha tinéktek
Teremteni új nemzedéket...”

idézem megint és rá kell jönnünk, hogy ennek az új nemzedéknek teremtése nem is annyira időbeli fogalom, mint inkább társadalmi dimenzió.

Az íróember csodálatos lény s az írás csodálatos valami. A csodálatos szót nem azért használom, hogy a más embert, az olvasót ámulásra és térdre kényszerítsem az író előtt, csupán mint jelszót használom, mint olyasmit, ami furcsát, különösét és „ördögöset” egyaránt kifejez. Az író szavakból rakja össze a világot — pontosabban, szavakból rak össze egy világot — vagy a világnak egy darabját, hangulatát. S ebbeli mesterségében — vagy hivatásában, így nemesebb — állandó ütközőpont

a valóság és az elképzelés határán. Mintha vasúti ütköző elé kötötték volna. Benne, rajta keresztül az írás legjellemzőbb ténye — a valóság, mint külső tényező és a valósághoz hasonló, de sokkal szaggatottabb belső szótár-szóval a kifejezés állandóan ütköznek és viaskodnak. Csakhogy, amíg az ütközők közé került emberi test összeroppan, az írói lélek annál vidámabb, annál makacsabb és annál erősebbé lesz, minél többször bekövetkezik ez az összezapás. S az igazi írónál — minden sorban és minden mondatban bekövetkezik. A dilettáns csak ritkán érzi az írásnál ezt az izgalmas összezapást — a halászatot, ahogy sokan mondják, a kifejezés és a kép után — vagy sohasem érzi. Ugyanez a mesterségbeli biztonság áll őrt mellette, amely minduntalan a fülebe súgja: most te beszélj, az író, most ő beszéljen, az alak... szóval ezek az apró és állandó izgalmak befolyásolják a prózát, a verset — ott, persze, szubtilisebb a dolog s talán nehezebb: a költő beszél, a tárgy beszél, sőt, a fogalom is nyilatkozik... s mindez mégis csodálatos egységbe olvad és felépíti a verset. „Azt nem írod, hanem öntöd“ — mondja Arany.

Nem céлом távolról sem, így az én szubjektív meglátásomból műhelytitkokról beszélni, sem esztétikai-elméleti vivisekcióval szórakoztatni vagy untatni benneteket. Ilyen fejtegetésekkel tele van az irodalomelmélet és ez a köldökbámulás túlságos felaprózása annak a kísérletnek, amely el akar vezetni alkotásországba. Ebben az írási folyamatban még a bíráló sem képes mindig velejönni az alkotóval — sokszor lélekorvosi feladat lenne, vagy annál is több: tiszta kód és bizonytalanság. Én csak azért pendítettem meg, hogy jelezzem: mennyire egyedül álló és önmagára hagyatott az író, a sorok és mondatok alkotásánál.

Egyedülálló és önmagára hagyatott. A kivetésben, az alakvetítésben, az önmaga tárulkozásában. De már társadalmi lényé lesz a téma-választásban, sőt, — és ezt ki merem mondani — alaphangulatának tendenciájában. A csoportosításban. Társadalmi lényé lesz, mert hiszen valakivel közölni akarja mindezt — tudatlanul is — „szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak“. Az olvasó előtt tehát, végeredményben, az írás feltétlenül társadalmi tett.

De jaj annak az írónak, aki a társadalmi tett akcidiáját ott a születés és alkotás pillanatában — a sorok, a beszéltetés és beszélés, megnyilatkozás pillanataiban — ólomsúlyként érzi, vagy ilyenkor nincs füle a disszonáns iránt! Jaj annak az írónak — hogy egy példát mondjak — aki a vezércikk frázisait, vagy ahogy újabban mondjuk: a frontnyelvet — reprodukálja, hacsak nem az alakja összeségéhez és jellemzéséhez kell. És ott is milyen csinján adagolva, ott is, jaj, de elke-rülném!

Nézzük az orosz irodalmat — a mai szovjetirodalmat, a mai szovjet-magyar irodalmat. Ők is azt mondják: az alakot jellemzem vele. S az alak örökké vezércikket prédikál. A negyedik, hatodik, tizedik oldalnál már úgy érzed, hogy hasogat. Érzed, hogy ez nem irodalom.

Vagy itt van a „békepropagandájuk“. Olvastam egy olimpiai verset, vezető helyen egy folyóiratban és... nagyon elszomorodtam. A cél-lövő célbaló és a célsajba egy jugoszláv határór. S a cél a béke. Elámulsz. Mi lehetett ott az alkotás pillanatában, a verssor megszületésének pillanatában — ott azon az ütközőn — a költő lelkében? A béke szimbóluma, az NKVD géppisztolya.

Nekünk ilyen irodalom nem kell. S nem is „gyakoroljuk“. Mi becsületesen verekszünk a saját lelkünkben — önmagunkkal. Van ott ve-

rekednivaló. Verekszünk a kifejezés életszerűségéért és valóságzerűségéért. Igyekszünk a témaválasztást is olyan surlódási felületek nélkül megvalósítani, hogy abból társadalmi hátrány ne származzon. Mindent azonban ösztönösen kell cselekedni: S bocsánat az örök vasúti hasonlatokért — mindig szeretettel nézegettem a nagy államások színes jelzőberendezését — magunknak kell megéreznünk, hogy társadalmi szempontból mikor kell a tilost jelző lámpást lebocsátani.

Verekszünk — legalább is verekedni kellene — az új nemzedék megteremtéséért és megformálásáért. Milyennek képzeljük ezt az új nemzedéket? Humánusnak. Megértőnek az emberi dolgok iránt. Tanultnak. Misztikumtól mentesnek. Haladóknak. Szocialistának. Nem tudom, közületek gondolt-e már valaki arra, azok is, akik hajlamosak bizonyos tudatalatti cinizmusra, hogy nekünk rövidesen olyan generációnk lesz, amelynek minden tagja — vagy mondjuk: hetven-nyolcvan százaléka — négy középiskolát végzett. Szóval, akinek az olvasás nem olyan ünnepi-vasárnapi kiszállás — hanem valami szükségérzés, s ha nincs, akkor hiányérzés. Én nem mondom, hogy ezek most már mind rohannak majd könyvet venni, de gondoljátok csak el: egy generáció, amely az átlagos négy elemi, két elemi vagy semmi iskola helyett — minél hátrább megyünk a korban, annál inkább jutunk a semmi felé — szóval helyett négy középiskolás nemzedék! Hát tudjátok ti, hány embernek írt a régi író? Hát tudjátok ti — tudjátok nagyon jól — hogy Vörösmartyt háromszáz vagy ötszáz kortárs olvasta? Ennyien, mert ő volt a legnagyobb, s abból is a fele, ha végigolvasta és megértette? Az utókor némileg helyreütötte ezt a számot — de kicsoda? Az az osztály, amely elérte azt a négy-hat középiskolát. Amelyet most egy egész nemzedék fog elérni.

Nehogy azt higgyétek, hogy reményeim túlrózsásak és elragad a fantázia. Ezek tények, számok, amelyekkel találkozni fogunk a közeljövőben, mint — problémával. Kicsit már most ezeknek írunk. Ott a Könyvbarátok Köre, én lapozgatom a megrendeléseket: tanuló, diák. De még a legtöbb szülő is kinek veszi a könyvet? Azt hiszem, minden szülő — a gyermekeinek, vagy azoknak is. „Könyvtárrá érik az eszme“ — olvastam valahol, akkor mosolyogtam, most tisztán előttem áll. S ha az eszme könyvtárrá érik — a mult eszméi is azzá értek — az nálunk igen olvasott könyvtár lesz.

Itt vagyunk tehát — mondom — az alkotás felelősségével. A vajdasági magyar irodalom — természetesen — nem akarja a lelkeket egyedül a maga műveinek kisajátítani. Nevetséges lenne ilyen monopóliumra jogot váltani. A világirodalom egész gazdagságát, a magyar irodalom egész gazdagságát testvérnépeink irodalmának gazdagságát nemhogy elzárni — hanem eljuttatni az olvasóhoz: ez a cél. Ez azonban a kulturális tevékenység egy másik feladata. Ebben a vajdasági magyar író szerepe a fordítás, tolmácsolás, propaganda, a harc a kiadványokért — mi most itt szorosán a magunk alkotásairól beszélünk. Bizonyos fokig ebben a kulturális egészben nekünk — ha minőségünk-nél fogva nem is lesz soha első helyünk, s még mennyiségben sem — helyzetünk-nél fogva teret kell nyernünk. Helyzetünk-nél fogva, mondom, mert a mi tájunknak s a mi eszméinknek mi vagyunk a legközvetlenebb kivetítői. S ha minél több általános emberit tudunk írásainkban adni — párhuzamosan a táj- és emberközelség kívánalmaival — bennünket is megszeret majd az olvasó. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy a szükséges vezetőszeret abban az idézett „egészben“ máris a miénk, s ne áltassuk magunkat azzal sem, hogy bennünket túlságosan szeret az

olvasó. Sokaknál bizony erősen az az elmélet, hogy — hát „rászorulunk“. S ezeket az ilyen „rászorulókat“ kell minőséggel meggyőznünk. S itt a vajdasági alkotó nagy felelőssége. Mert a nem felelősen alkotott mű — a gyenge írás, mondjuk így — a másikat is elüti a bizalomtól.

A közönség lelkét és bizalmát megnyerni — a régi olvasótáborét, amelyben annyi zavaró elem él — nem kis dolog és nem kis dolog az sem: új olvasótáborat teremteni. Valamennyire sikerült már. Ma már konkrét esetek adódnak, hogy a világirodalmi kiadvány és egy vajdasági magyar író műve közül — egymás mellett fekszenek a polcon — az olvasó az utóbbi felé nyúl. Nem egyszer, sokszor. Ilyen habozást és mérlegelést sokszor látunk a könyvnapokon. Ez talán még nem jelent sokat — de lehet már olyan eredmény is, hogy az olvasó megérez valamit abból, amit akarunk, ami felé törünk. Hogy mi legyünk a legjobban az övé, leginkább az övé.

Talán sokat is beszéltem erről, de higgyétek meg, ez a vajdasági magyar író legfontosabb problémája. Mert hiába írjuk a legkorszerűbb könyveket — a lényeg abban van, hogy utánanyúljanak. Az író igazi társadalmi szerepe az olvasónál nyilvánul meg. Persze, távolról sem gondolok arra, hogy alkotásainkban, ott az alkotás pillanatában, színvonalbeli engedményeket kívánjunk íróinktól. De már a műfajkérdésben, ott kellene ilyen engedmények. És a tematikában is. Ott már, amiben az író és az irodalom irányítható — önmaga az író által, úgy gondolom — ott tekintettel kell lennünk: hogyan juthatunk közelebb az olvasóhoz.

Majtényi Mihály

Pechán Béla rajza